

REVOLUCIONARNI OMLADINSKI POKRET U SPLITU 1944. GODINE

TONČI ŠITIN
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 329.15(497.18)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1988-03-23

Nesumnjivo je kraj 1943. i početak 1944. godine označio početak jedne važne faze u razvitku NOR-a i revolucije u Dalmaciji. Nakon povlačenja članova partijskog i dijela skojevskog rukovodstva pred nadmoćnim nje-mačkim snagama, pitanje obnove pokreta i povezivanje organizacija NOP-a izbija ubrzo u prvi plan. U složenoj političkoj situaciji SKOJ je uspio prevladati mnoge prepreke i na političkoj platformi Komunističke partije okupiti najveći broj omladine Dalmacije. Povoljni uvjeti za rad SKOJ-a i organizacija USAOH-a od proljeća 1944. godine utjecali su na jačanje i organizaciono učvršćivanje revolucionarnog omladinskog po-kreta, a posebni uspjesi su zabilježeni u razotkrivanju i suzbijanju kon-trarevolucionarne aktivnosti malobrojnih četnika i reakcionarnog dijela HSS-a. Omladina Dalmacije masovno učestvuje u izvršavanju brojnih zadataka NOO-a (radne akcije za opskrbu vojske i stanovništva hranom, razgranati pozadinski rad, aktivnost u NO-fondu, članstvo u organima narodne vlasti i dr.); reorganizira se rad SKOJ-a i USAOH-a radi posti-zanja većeg jedinstva i okupljanja svih mladih antifašista, konstantan je i odlazak velikog broja mladih u NOVJ.

Na osnovi arhivskih izvora, štampe i literature autor posebno ana-lizira zbivanja u Splitu 1944. godine i ukazuje na niz specifičnosti u razvitku SKOJ-a i omladinske organizacije, potkrepljujući svoje teze brojčanim podacima i opisima najznačajnijih akcija.

1. Organizacijski razvoj SKOJ-a i USAOH-a potkraj 1943. i početkom 1944. godine

Nesumnjivo je kraj 1943. i početak 1944. godine najavio jednu važnu fazu u razvitku NOR-a i revolucije u Jugoslaviji. Osnovni biljeg vojnim operacijama utisnuli su uspjesi snaga antihitlerovske koalicije koja je na jugoistoku Evrope sve više računala sa snagama NOVJ i slobodnim teritorijem koji je ujesen 1943. bio veći od polovine cjelokup-nog područja Jugoslavije koji se još nalazio pod kontrolom okupatora i kvislinga. Narodnooslobodilački pokret u Dalmaciji doživio je u vri-jeme kapitulacije Italije neviđen polet. U rujnu 1943. oslobođena je gotovo cijela Dalmacija, razoružani su brojni talijanski garnizoni, a jedina vlast koju je narod priznavao bili su NOO-i. Ogroman priliv boraca, mahom omladinaca i omladinki, u NOV omogućio je formiranje 11 novih brigada, odnosno tri divizije, koje će ući u sastav 8. dalmatin-skog korpusa NOVJ s preko 15.000 boraca. U isto vrijeme formira se

i Mornarica NOVJ koja postaje sve važniji činilac u vođenju oslobodilačkog rata. Snažni prodor njemačkih divizija prema Dalmaciji i nastojanje Nijemaca da brzo povrate područja izgubljena nakon pada fašističke Italije, čemu treba pridodati i njihov strah od mogućeg iskrcavanja saveznika na istočnom Jadranu, nije više jedinicama Osmog korpusa mogao nanijeti ozbiljniji udarac. Uspjesi zimskih operacija Nijemaca u potiskivanju partizanskih snaga sa oslobođenog teritorija, uz primjenu neviđenih mjera terora i podršku ustaša i četnika, izmijenili su situaciju u Dalmaciji. Savezničko bombardiranje Splita i neprijateljska propaganda unosili su određeno nezadovoljstvo i negativno su u početku djelovali na proces mobilizacije masa, a ni sama partijska organizacija nije se najbolje snašla u tumačenju događaja i daljnjoj mobilizaciji masa.¹

Cjelokupna aktivnost partijske i skojevske organizacije brzo se, međutim, prilagođavala novonastaloj situaciji i neprijateljskoj taktici pronalazeći najpogodnije forme okupljanja masa i njihove mobilizacije za NOV.² Nijemci su početkom 1944. godine svim sredstvima nastojali pasivizirati narod, a ustaške blokade i pretresi pojedinih dijelova grada imali su za cilj otkrivanje aktivista NOP-a i zastrašivanje naroda. U izvještaju Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju za siječanj i veljaču 1944. ističe se da je stvaranje guste mreže većih i manjih njemačkih garnizona po gradovima uzduž obalnog pojasa imalo odraza na život i rad skojevske organizacije. Aktivnost je njemačke vojske bila znatno veća od talijanske i ona se snažno osjećala izvan »žice«, pogotovo nakon češćih savezničkih bombardiranja gradova.³

Uspjesi jedinica NOVJ, koje od proljeća 1944. potiskuju njemačke snage na jugoslavenskom ratištu, prodor Crvene armije na Istočnom frontu i proboj njemačke obrane u Italiji, kao i značajni Churchillov govor u engleskom parlamentu u veljači 1944. kojim se otvara put međunarodnom priznanju NOB-e, utjecali su na daljnje jačanje snaga NOVJ i širenje političke osnovice NOB-e u cijeloj Dalmaciji. Partija je, pored nastojanja da u potpunosti mobilizira svoje organizacije i organizaciono-

¹ Vodstvo splitske partijske organizacije je savezničko bombardiranje potkraj 1943. godine, kojom prilikom su poginuli mnogi nedužni građani, tumačilo »kao reakciju reakcionarne međunarodne klike, kao odgovor na sustavljanje našeg Nacionalnog komiteta, koji je u vezi toga definitivno kličao sa našom izbjegličkom vladom na čelu sa kerljem, zadavši im vrlo težak udarac« (A IHRPD, Fond MK KPH Split, kut. 10/75, Izvještaj MK KPH Split Okružnom komitetu KPH za srednju Dalmaciju od 10. XII 1943). Okružni komitet lakav je stav ocijenio kao nepravilan i utjecao na to da se bombardiranje prikazuje kao napor i doprinos saveznika u borbi protiv fašizma (A IHRPH, KP-294/340, Izvještaj OK KPH za srednju Dalmaciju Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju od 4. I 1944).

² Oblasni komitet KPH za Dalmaciju uputio je 27. II. 1944. svim okružnim i kolerskim komitetima okružnicu u kojoj se pred njih postavljaju konkretni politički zadaci u borbi protiv neprijateljske djelatnosti i pokušaju njihove mobilizacije (D. G i z d i ć, *Dalmacija 1944—1945*, Zagreb, 1964, str. 143—144).

³ D. G i z d i ć, nav. dj., str. 154—155.

-politički ojača svoje redove, posebnu pažnju posvetila jačanju skojevске organizacije, osposobljavajući je za odgovorne zadatke koji su tada pred njom stajali. Posebno se to odnosi na rad skojevaca u organizacijama USAOH-a i potrebu ostvarenja što šireg jedinstva sve omladine. Historijske odluke II. zasjedanja AVNOJ-a (studenj 1943), kojima je utemeljena slobodna i demokratska zajednica naroda Jugoslavije na federativnom principu, s oduševljenjem su primljena među mladima širom Dalmacije. Već početkom prosinca 1943. Oblasni komitet SKOJ-a za Dalmaciju uputio je svim rukovodstvima SKOJ-a pismo u kojemu se ističe značaj odluka AVNOJ-a i govori o načinu provođenja zaključaka zasjedanja. U pogledu uloge SKOJ-a u daljnjem razvoju USAOH-a naglašava se da upravo »najveći dio svoga djelovanja SKOJ danas treba posvetiti USAOH-u, koji treba da se pretvara iz borbene u borbeno-političku organizaciju, što znači da se kroz svakodnevni rad omladina politički uzdiže i upoznava sa najnovijim političkim događajima u svijetu i u zemlji (...).«⁴ Rezultati dotadašnjih aktivnosti omladinskog pokreta u Dalmaciji rezimirani su na Prvoj oblasnoj konferenciji USAOH-a koja je održana od 14. do 16. prosinca 1943. u slobodnom Bolu na Braču. Pored uspjeha u mobilizaciji mladih za NOV i privrženosti SKOJ-a i USAOH-a NOP-u, Konferencija je posebno istakla snagu USAOH-a u Dalmaciji: »Danas postoje gotovo u svakom selu seoski odbori, zatim ima 98 općinskih odbora, 23 kotarska, 4 inicijativna okružna i Oblasni odbor za Dalmaciju. Osnovne organizacije su radne čete, omladinski domovi, kulturno-prosvjetne grupe, savezi pionira — koji obuhvataju oko 30.000 članova, što predstavlja moćnu poľugu u Narodno-oslobodilačkom pokretu. One pružaju veliku pomoć vojsci, podrška su Narodno-oslobodilačkim odborima i predstavljaju moćno oružje u rukama omladine u borbi za jedinstvo, za njihovo političko, kulturno i prosvjetno podizanje.«⁵

Omladinski pokret u Dalmaciji u razdoblju nakon Oblasne konferencije USAOH-a sve više dobija značajnu organizacionu čvrstinu i povezanost, što je utjecalo na daljnje omasovljenje njegovih redova kroz cijelu 1944. godinu. Unatoč činjenici da je u radu SKOJ-a i USAOH-a u Splitu i Dalmaciji bilo i određenih slabosti i zastoja u radu, izvjesno je da su te omladinske organizacije ponijele najveći dio tereta do kraja rata i da su sve vrijeme njegova trajanja bile jedan od najvažnijih subjekata socijalističke revolucije i stvaranja nove revolucionarne vlasti.

Prije svega valja istaknuti da je rukovodstvo SKOJ-a i USAOH-a za Dalmaciju izvršilo nakon kapitulacije Italije određene promjene u svom sastavu a na to ga je potakla sjednica Oblasnog komiteta KP od 9. studenoga 1943. u Starom Gradu na Hvaru. Tada je donesena odluka o popuni omladinskih rukovodstava. Oblasni komitet SKOJ-a imao je tada 7 članova: Ante Raos (sekretar), Žiki Bulat, Dušan Štrbac, Ivan Perić, Milka Buljević, Miko Tripalo i Ivo Marinković. U Oblasnom odboru

⁴ *Dokumenti istorije omladinskog pokreta Jugoslavije* (dalje: *DIOPJ*), tom II, knj. I, 1944, Beograd, 1960, str. 308—310.

⁵ *DIOPJ*, t. II, knj. II, str. 310—314.

USAOH-a bili su (Izvršni odbor): A. Raos, Ž. Bulat, M. Buljević, I. Perić, L. Krce, H. Miletić, D. Milić, D. Dumanić, J. Kaštelan i S. Opačić.⁶

Koncem 1943. godine SKOJ i USAOH u Splitu u organizacionom pogledu također su se potpuno sredili. U novom MK SKOJ-a bilo je 5 članova, a centralni radnički aktiv sastavljen od četiri člana, centralni srednjoškolski aktiv sa tri člana i centralni studentski aktiv sa četiri člana usmjeravali su razgranatu aktivnost 53 člana SKOJ-a (13 žena).⁷

Skojevska organizacija neprekidno se obnavljala novim članovima, posebno nakon organizacionih promjena početkom 1944. godine, tako da je na primjer u veljači imala već 138 članova.⁸

Na temelju sjećanja suvremenika rekonstruirali smo i sastav MK SKOJ-a u prvoj polovici 1944. godine. Sekretar MK SKOJ-a bio je tada Miljenko Alujević, a članovi: Vojko Jakasović (zadužen za rad s USAOH-om), Nikola Papić (zadužen za radnički sektor),⁹ a najvjerojatnije i jedna skojevka — radnica čije ime još nismo sigurno utvrdili. Sasvim je razumljivo da su jačanjem partijskih organizacija, jedinica NOV-e, odnosno slabljenjem neprijateljskih i kvislinških snaga, stvarani znatno povoljniji uvjeti za rad SKOJ-a i organizacija USAOH-a. I dalje je njihov osnovni zadatak proizlazio iz programske osnovice KPJ, u kojoj je osnovna bila borba protiv okupatora i njihovih domaćih saveznika, za socijalno i nacionalno oslobođenje. Mnogo više nego ranije SKOJ je već početkom 1944. godine uložio ozbiljan napor da se definitivno likvidira svaki sektaški odnos prema USAOH-u, u čemu je imao podršku viših skojevskih i partijskih foruma koji su svojim bogatim revolucionarnim iskustvom pomagali u pronalaženju najpogodnijih formi okupljanja mladih. Razumije se da su za jedinstvo omladine tada postojali mnogo povoljniji uvjeti, koji su se manifestirali kroz narasli narodno-oslobodilački pokret i zamjetan proces demoralizacije koji je sve više zahvaćao njemačke vojnike i kvislinge olakšavajući tako SKOJ-u pristup još neopredijeljenoj i kolebljivoj omladini.

Iz sačuvanih podataka iz 1944. godine može se zaključiti da je rukovodstvo SKOJ-a i USAOH-a za Dalmaciju, koje se od kraja 1943. nala-

⁶ Drago Gizdić, *Dalmacija 1943*, Zagreb, 1962, str. 754; *Slobodna Dalmacija*, 25. XII. 1943.

⁷ Arhiv Centralnog komiteta SKJ (dalje: A CK SKJ), Fond SK SKOJ-a, 1943/133, Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Hrvatsku od 24. XII 1943.

⁸ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: A IHRPH), KP-318/4222.

⁹ *Nikola Papić* (1923), radnik, član SKOJ-a od lipnja 1941, a član KP od 1943. godine. Nakon provale zatvoren u veljači 1942, ali već od ožujka aktivno radi u radničkom sektoru s Darkom Petničevićem. Po direktivi KP u danima prvog oslobođenja Splita organizira paljenje policijske arhive, a po dolasku Nijemaca sekretar je centralnog radničkog aktiva (u kojemu su bili i Miro Perić, Paškva Jurjević i Ivanka Gazde). Početkom 1944. godine član je Mjesnog komiteta SKOJ-a, a zatim i njegov sekretar vjerojatno od kraja svibnja ili početka lipnja. Od lipnja 1944. član je MK Partije do oslobođenja grada — zadužen za SKOJ, a kasnije i sistem veza (izjava N. Papića autoru u lipnju 1968).

zilo na otoku Visu, nastojalo da pored učvršćenja skojevske organizacije pomogne i rad na brzem okupljanju omladine na liniji NOP-a. U reorganiziranom Oblasnom komitetu SKOJ-a tada su bili: Ante Raos (sekretar), Žiki Bulat, Dušan Štrbac, Ivan Perić, Ante Lozica i Ivo Marinković. Plenum komiteta sačinjavali su sekretari okružnih komiteta SKOJ-a: Vlado Despot (Biokovo-Neretva), Jozo Bačić (Dubrovnik), Milin Turkalj (Šibenik), Mika Tripalo (Knin), Bude Lončar (Zadar), sekretar iz Livna, kao i članovi Oblasnog odbora USAOH-a Milka Buljević (Omiš) i Drago Dumanić (Split).¹⁰ Sasvim je izvjesno da su inicijative Oblasnog komiteta SKOJ-a i Oblasnog odbora USAOH-a, posebno u prevladavanju krutih formi organiziranja i izvlačenja svakog omladinca i omladinke ispod utjecaja neprijatelja, pozitivno djelovale na organizaciono-politički i idejno-teoretski rad skojevskih i omladinskih organizacija na terenu.

*

Unatoč teškim uvjetima rada, nametnutim okupatorskim terorom i djelovanjem pojedinih kontrarevolucionarnih grupacija, SKOJ je i godine 1944. uspijevaao ne samo da održi kontinuitet rada i razvitka svojih organizacija i rukovodstava već i da ih tako organizaciono učvrsti i poveže da ih neprijateljski udarci više nisu mogli slomiti. Već iz spomenutih podataka o organizacionom radu SKOJ-a može se uočiti takva dinamičnost koja je zapravo održavala tempo razvitka oružane borbe, širinu i rast narodnooslobodilačkog pokreta u Splitu i cijeloj Dalmaciji. Opća je, zapravo, karakteristika revolucionarnog omladinskog pokreta u Splitu početkom 1944. godine uspješna realizacija političke taktike koja je na stranu NOP-a ubrzano privlačila svu onu omladinu koja je do tada još bila neobuhvaćena, bez obzira na njihovu nacionalnost, socijalno porijeklo i raniju političku pripadnost. SKOJ više nije bila ona relativno malobrojna organizacija koja se borila za pronalaženje pravilnog puta u oživotvorenju linije CK KPJ u radu s omladinom, već je i sam djelovao na neprekidnom razvoju vlastitih organizacija i njihova unutrašnjeg ustrojstva i rada, izrastajući tako u čvrstu i masovnu organizaciju komunističke omladine. SKOJ je postao čvrsta borbena jezgra, rukovodeća i usmjeravajuća snaga širokog antifašističkog omladinskog pokreta u Splitu koji je davao ogroman doprinos pobjedi NOR-a i socijalističke revolucije.

Rukovodstva SKOJ-a i USAOH-a u Dalmaciji posebnu su pažnju u to vrijeme poklanjala pripremama za održavanje Drugog kongresa USAOH-a. Pored mobilizacije mladih za NOV primjetno je i jačanje ideološko-političkog i kulturno-prosvjetnog rada među omladinom. U vezi sa zadacima omladinskih organizacija u pripremama za održavanje II. kongresa USAOH-a Sekretarijat Zemaljskog odbora USAOH-a uputio

¹⁰ D. Gizdić, *Dalmacija 1944—1945*, nav. dj., str. 155.

je 4. siječnja 1944. pismo oblasnim i okružnim odborima USAOJ-a u kojemu se upozorava na važnost učvršćenja osnovnih omladinskih organizacija, podizanje političke svijesti omladine i upoznavanje sa svim političkim događajima radi što boljeg izvršavanja postavljenih zadataka.¹¹

Rezultati pretkongresnog natjecanja na području Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Dalmaciju, koje je održano u toku siječnja, pokazuju da je na tom području održano oko 700 političkih zborova i 23 političke konferencije, da je SKOJ održao veći broj općih zborova na kojima je omladina upoznata s najvažnijim političkim događajima, pokazujući tako svojim svakodnevnim političkim radom odanost NOP-u i želju da se uključi u borbu za oslobođenje zemlje.¹²

Unatoč činjenici što je od Prvog kongresa USAOH-a do početka 1944. čak 5000 omladinaca iz Splita otišlo u NOV, što se 27.000 omladinaca i omladinki Dalmacije borilo u puškom u ruci a 25.000 mladih antifašista aktivno učestvovalo u različitim oblicima borbe okupatora i kontrarevolucionarnih grupacija,¹³ važnost daljnjeg okupljanja omladine nije se smatrala manje važnim zadatkom. Trebalo je, koristeći se svim metodama, omladini razjašnjavati pravi smisao unutrašnjopolitičkih i vanjskih događaja i promjena, raskrinkavati izdajničku politiku Mačeka i planove izbjegličke vlade. Na konkretnim pitanjima trebalo je razotkriti izdajničku politiku »čekanja«, koja je objektivno odgovarala neprijateljskim interesima. Organizacije su USAOH-a u Splitu u to vrijeme ulagale napor da omladinu, u najvećem dijelu s uspjehom, privedu u Jedinstveni narodnooslobodilački front i da se njezini zadaci sagledavaju u sklopu širih ciljeva NOP-a.

Omladinski pokret trebalo je i dalje oslobađati svih krutih formi organizacije i rad SKOJ-a i USAOH-a ne svoditi isključivo na održavanje sastanaka i veza ili skupljanje pomoći. Tu okrenutost i zapostavljanje svakodnevne, često naoko sitne i beznačajne, borbe protiv neprijatelja trebalo je definitivno zamijeniti primjerenijim oblicima organizacije u kojima će svaki omladinac i omladinka u svakodnevnim akcijama i borbama konkretno pokazati koliko je spreman da pomaže NOB-u. Splitska omladinska organizacija u tome je imala nesumnjivih uspjeha.

O dotadašnjoj aktivnosti SKOJ-a i antifašističke omladine u Splitu raspravljalo se na sastanku Okružnog komiteta za srednju Dalmaciju 22. veljače 1944. u Trolokvama. Sekretar Ante Roje istakao je neuspjeli pokušaj Nijemaca da uz pomoć ustaša u Splitu mobiliziraju ljude za gašenje požara nakon bombardiranja, a primjetno je i daljnje slabljenje ustaškog pokreta čiji se prvaci u Splitu (Markotić, Stipčević, Jonić i Ceci) međusobno svadaju oko podjele položaja. Pored toga, ni četnički pokret, koji je ranije imao nešto pristaša u Splitu i Donjim Kaštelima,

¹¹ DIOPJ, tom. II, knj. II, 1944, Beograd, 1960, str. 11—12.

¹² AIHRPH, KP-318/4214, Izvještaj Okružnog komiteta SKOJ-a za srednju Dalmaciju Oblasnom komitetu SKOJ-a za Dalmaciju od 6. II 1944.

¹³ Omladinska iskra, XII—I, br. 4—5, 1944.

prema riječima Roje, nije više ništa značilo. Skojevske se organizacije nisu neposredno nakon kapitulacije Italije, bez obzira na pristupanje oko 600 novih članova, mogle brzo podići. Prema mišljenju Vojka Aničića, u poboljšanju njihova rada značajnu ulogu imaju česti sastanci i savjetovanja organizacija. Posebni napredak zabilježila je splitska skojevska organizacija koja je tada, zajedno s organizacijama USAOH-a, bila pred važnim problemom reorganizacije na teritorijalnom principu, kao što je to već bilo učinjeno u partijskim organizacijama. Aničić je također upozorio na djelovanje grupe Mačekove omladine koja je radila na slabljenju i razbijanju USAOH-a, kao i pokušaj četnika da se infiltriraju među omladinom. U okrugu je tada djelovalo 136 aktiva SKOJ-a sa 1391 članom (732 omladinke), a u rukovodstvu je bilo 6 članova: Mijo Aničić-Vojko, Josip Stanić, Mirko Sansović, Tasja Kuzmanić, Pero Ercegović i Vito Čerina. Na čelu USAOH-a, koji je obuhvaćao najveći dio omladine, bio je Okružni odbor sa 7 članova, a na ovom području bila su i četiri gradska odbora sa 16 pododbora. Ukupno je bilo 7145 članova. Važno je istaći i uspjehe pionirske organizacije koja je obuhvaćala 3366 pionira.¹⁴

Prema podacima Oblasnog komiteta na području Dalmacije, uključujući i livanjski okrug, u siječnju 1944. godine bilo je osam okružnih, 25 kotarskih, 60 općinskih i mjesnih komiteta sa 4011 članova SKOJ-a (sa skojevcima u vojsci, zbjegu i po zatvorima oko 10.000 članova). U splitskom okrugu bilo je tada 998 članova SKOJ-a. Usporedbe radi kažimo da je dalmatinska partijska organizacija imala tada ukupno oko 4000 članova (s livanjskim okrugom), a u samom splitskom okrugu bilo je 455 članova Partije i 330 kandidata (bez članova u vojnim jedinicama, zbjegu i u zatvorima).¹⁵

Pored svestranog političkog rada unutar tvornica, radnih četa, školi, različitih kulturno-prosvjetnih i drugih organizacija, Saveza pionira, kojih se rad povezivao s cjelokupnim pokretom i zadacima NOP-a, revolucionarna omladina u Dalmaciji učestvovala je i u izgradnji nove narodne vlasti. Omladina je od početka stvaranja ilegalnih NOO-a neposredno sudjelovala u njihovu radu; kao članovi organa narodne vlasti mladi su svojim radom stjecali puno povjerenje naroda. Oni više nisu u NOO-e birani isključivo kao predstavnici omladinskih organizacija, već kao omladinci i omladinke kojima je narod vjerovao i davao svoje povjerenje.

Pored toga je omladina Dalmacije masovno učestvovala u izvršavanju svih zadataka narodnooslobodilačkih odbora koji su sve više djelovali kao politički organi NOP-a, vršila je propagandu za NOB, organizirala odlazak dobrovoljaca u NOV, borila se protiv utjecaja narodnih neprijatelja i obavljala ostale borbene i radne zadatke afirmirajući nacionalne i socijalne ciljeve nove vlasti.

¹⁴ D. Gizdić, nav. dj., str. 119—123.

¹⁵ Isto, str. 31.

Koliko je bilo oduševljenje i spremnost omladine Splita da se uključi u razgranatu aktivnost NOP-a, pokazuje i podatak da je u veljači 1944. godine omladina USAOH-a organizirala čak oko 120 sastanaka tjedno. I odbori su USAOH-a u kratkom vremenu naglo brojčano porasli, tako da su u radničkom odboru bila 154 člana, srednjoškolskom 601 (Ženska realna gimnazija — 291, Muška realna i Klasična gimnazija — 190, Trgovačka akademija — 120) i studentskom 173. U Splitu je u veljači, unatoč teroru okupatora i djelatnosti kontrarevolucionarnih grupacija, preko odbora USAOH-a bilo okupljeno 928 omladinaca (od toga 525 omladinki). Iz sačuvane dokumentacije također se vidi da je sastancima redovito prisustvovalo 491 omladinac i omladinka (iz radničkog odbora 93, srednjoškolskog 332 i studentskoga 66). Splitska skojevska organizacija imala je, prema podacima za kraj siječnja 1944. godine, 138 članova.¹⁶ Sekretar MK SKOJ-a Miljenko Alujević od veljače postaje članom Mjesnog komiteta Partije,¹⁷ tako da je neposredni kontakt između partijskog i skojevskog rukovodstva, koji je do tada održavao član MK-a Dinko Bilač, bio još više učvršćen.¹⁸

Na temelju podataka iznesenih na sastanku članova Gradskog i Okružnog NOO-a Split, koji je održan u Rupotini polovicom ožujka 1944. godine, vidi se da su organizacije SKOJ-a i USAOH-a neznatno porasle. Skojevska organizacija imala je 148 članova (21 radnik i težak, 104 srednjoškolca i 23 studenta), a organizacija USAOH-a obuhvaćala je 933 omladinca i omladinke (527 omladinki). I tom je prilikom istaknuta potreba reorganizacije skojevske organizacije i USAOH-a na uličnom principu i formiranju rajonskih rukovodstava.¹⁹

Analizirajući brojno stanje skojevske organizacije u Splitu 1944. godine moglo bi se donijeti pogrešan zaključak da se radi o opadanju članstva u usporedbi sa stanjem prije kapitulacije Italije. Treba, međutim, podsjetiti na činjenicu da je veliki broj skojevaca i drugih omladinaca stupio u NOVJ i da su se, kao uostalom i prijašnjih godina, snaga i utjecaj SKOJ-a u Splitu ogledali i u naraslom broju napredne omladine koja je bila uključena u mnogobrojne aktivnosti odbora USAOH-a. Uspjesi cjelokupne organizacije NOP-a godine 1944. u Splitu dobrim su dijelom ostvarivani zahvaljujući upravo čvrstini i masovnosti revolucionarnog omladinskog pokreta predvođenoga SKOJ-em.

Preko brojnih konferencija, zborova, sastanaka i mitinga omladina se upoznavala s političkom situacijom u svijetu i upućivala u borbu protiv kontrarevolucionarnih snaga. U mnogim dokumentima ističe se važnost okupljanja omladine oko NOO-a, koji su najbolja garancija

¹⁶ A IHRPH, USAOH-43 636, Izvještaj MO USAOH-a Split Okružnom odboru USAOH-a za srednju Dalmaciju od 3. III 1944.

¹⁷ U MK KPH Split Miljenko Alujević je, pored prenošenja partijskih direktiva na skojevsko rukovodstvo, bio zadužen za prebacivanje drugova i ilegalnog materijala u partizane (izjava M. Alujevića autoru u listopadu 1979).

¹⁸ A IHRPH, KP-295 527, Izvještaj OK KPH Split od 31. III 1944.

¹⁹ D. Gizdić, nav. dj., str. 170.

skore slobode i sretnije sutrašnjice. Ima, međutim, primjera koji pokazuju da u pojedinim slučajevima nije bilo stalne koordinacije između odbora USAOH-a i NOO-a, da omladinci nisu uvijek brinuli za rad NOO-a i odgovornost njegovih članova. Uočavajući taj problem *Omladinska iskra* potkraj 1943. godine upozorava na važnost izbora najboljih omladinaca u NOO-e kao i nužnost da se organizacija USAOH-a ne samo izbori za postavljanje nekih važnih pitanja u NOO-ima već da bude »prva i najjača pomoć u izvršenju tih zadataka«. Briga za probleme NOO-a mora biti stalna i odbori USAOH-a trebaju se češće s njima sastajati, stvarajući u tako uspostavljenoj suradnji široke mogućnosti za svakodnevnu aktivizaciju omladine. Takva orijentacija, zaključuje glasilo USAOH-a za Dalmaciju, ne znači zapostavljanje rješenja omladinskih problema, već naprotiv jačanje Saveza i produbljavanje jedinstva mladih.²⁰

Ilegalna mreža NOO-a s partijskom organizacijom na čelu, koja je nakon dolaska Nijemaca u Splitu nastavila organiziranu borbu, isticala je na prvom mjestu svoj borbeno-politički karakter. Oko NOO-a su se trebali okupiti svi slojevi u gradu kao oko svog zajedničkog predstavnika koji im jedino može osigurati put prema slobodnoj, demokratskoj i federativnoj Jugoslaviji.²¹

Omladinci Splita su početkom 1944. godine aktivno učestvovali u radu svih devet strukovnih akcionih odbora i njihovih pododbora koji su bili povezani s NOO-om grada, a njihova upornost i radni entuzijizam osjetili su se u djelatnosti svih pojedinih odsjeka u okviru NOO-a grada. Posebno je bila široka politička akcija objašnjavanja građanima da za nestašicu živežnih namirnica i poskupljenje životnih troškova u gradu nisu krivi partizani, već da su ekonomska blokada i bombardiranje grada upereni protiv njemačke okupacione vojske i kvislinga. Skoljevci i drugi omladinci rasturali su u Splitu listove i brošure, umnožavali ih u ilegalnim tehnikama ili rukom prepisivali, pridonoseći time da se brojni simpatizeri NOP-a pravilno informiraju o vojnim i političkim događajima u zemlji i svijetu.²² Nasuprot tako značajnoj političkoj aktivnosti NOO-a njemački okupator tražio je veću podršku kontrarevolucionarnih grupacija, a kada njihova pojačana propaganda nije dala očekivane rezultate, pojačan je teror nad aktivistima i simpatizerima NOP-a.

²⁰ *Omladinska iskra*, X—XI, 1943, članak »Za jačanje naše organizacije« napisao je A. Raos.

²¹ A IHRPH, Fond Oblasni NOO za Dalmaciju, spisi 1943—1945, Pismo Oblasnog NOO Dalmacije NOO-u Split od 17. II 1944.

²² Da bi se dobio dojam o količini umnožene štampe, letaka i dr., koji se zatim raspačavano u Splitu i šire, donosimo podatke NOO-a za sredinu 1944. godine. Umnoženo je 600 kom. članka »Čutanje dra Maćeka«, 300 kom. »Rezolucija Izvršnog odbora HSS-a«, odluka II. zasjedanja AVNOJ-a i III. zasjedanja ZAVNOH-a. Prvog maja 1944. izdan je letak u povodu Praznika rada, letak protiv ustaške mobilizacije, a po ulicama grada bačeno je oko 40.000 crvenih zvjezdica od papira i oko 5.000 malih papirićica s parolama iz Proglasa IO JNOF Hrvatske (A IHRPH, Fond Gradski NOO Split, kut. 153, Izvještaj Propagandnog odjela Gradskog NOO-a Split Okružnom NOO-u Split od 17. IV 1944).

Značajnu je ulogu omladina Splita imala i u prikupljanju novčanih i materijalnih sredstava koja je NOO iz grada ilegalnim kanalima upućivao na oslobođeni teritorij, u zatvore i logore, ili ih pak dodjeljivao nezbrinutim obiteljima boraca i zatvorenika. Socijalni odjel Gradskog NOO Split prikupljao je u to vrijeme značajna novčana i materijalna sredstva i dijelio ih siromašnim obiteljima partizana i žrtvama fašističkog terora.²³ Ta je pomoć bila to dragocjenija što je u samom gradu vladala prava nestašica hrane i drugih sredstava.²⁴

Omladina Splita i cijele Dalmacije masovno se i ranije odazivala zimskoj sabirnoj akciji za opskrbljivanje vojske, tako da su rezultati natjecanja potkraj 1942. bili vrlo uspješni. U srpnju i kolovozu 1943. omladina se ponovo spremno uključila u obranu žetve od neprijatelja. U vezi s tim bile su osnovane žetvene komisije u koje je pored članova NOO-a ulazio i po jedan predstavnik USAOH-a. I na neoslobođenim teritorijima organizirale su se također radne grupe, a rad se odvijao po sistemu udarničkog natjecanja tko će više hrane prikupiti za vojsku, žrtve reakcije i porodice partizana. Odbori USAOH-a rukovodili su radom omladine, brinući se da se u cijeloj akciji osjeti organizirani i planski rad i da svaki omladinac i omladinka budu uključeni u ovu akciju, kojom će se pozadinski front najbolje odužiti partizanima i svom narodu.²⁵

Početkom 1944. godine omladina se ponovno uključila u proljetnu sjetvu, obradu vinograda i pripremala se za ljetni ribolov.²⁶ Prema raspoloživim podacima, u siječnju su u okviru pretkongresnog natjecanja radne čete i grupe na području okruga srednje Dalmacije odradile 3230 nadnica, a na neoslobođenom području djelovale su 32 radne čete i 74 radne grupe.²⁷ Sve to uvjerljivo govori o spremnosti mladih da se ne samo priključe NOV u borbi za konačno oslobođenje zemlje već i da organiziranjem pozadinskog rada značajno pridonese uništavanju neprijateljskih snaga.

Skovjeske i organizacije USAOH-a u cijeloj Dalmaciji smatrale su populariziranje i afirmiranje NOO-a i akcionih odbora svojim važnim

²³ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije (dalje: A IHRPD), kut. 27, reg. br. 363.

²⁴ U jednom izvještaju ustaške nadzorne službe također se ističe da je »prehrana u Splitu bila nemoguća, a hrana se od seljakinj-a mogla dobiti isključivo u zamjenu za robu i namještaj. Čak su seljakinje tražile giasovire za zamjenu za namirnice. Od uspostave hrvatske vlasti dobilo je pučanstvo Splita svega tri kg. pšeničnog brašna i 25 dkg. bijelog brašna na osobu. Od kada je 16. prosinca 1943. dozvoljena pak slobodna trgovina ima svega, ali uz strahovite cijene. Primjerice: mast — 4.000 kuna, maslo — 4.000 kuna, ulje — 2.500 kuna, pšenica — 400 kuna kg. itd.« (A IHRPD, Fond UNS, 37-2/103).

²⁵ *Omladinska iskra*, VII, 1943.

²⁶ Isto, IV, 1944.

²⁷ A IHRPH, KP-318/4214, Izvještaj OK SKOJ-a za srednju Dalmaciju Oblasnom komitetu SKOJ-a od 6. II 1944; usp. *Slobodna Dalmacija*, 28. III. 1944, br. 44.

društvenim zadatkom, boreći se ujedno za realizaciju njihovih programa. Omladina je u svojim akcionim programima postavljala i zadatke NOO-a i posebno je pridonosila okupljanju svog rodoljubivog građanstva u NOF.

U okupiranom i bombardiranom Splitu i drugim gradovima omladina je bila i nosilac radne aktivnosti. Omladinske radne jedinice raščićavale su ruševine, učestvovala u poljoprivrednim radovima i angažirale se u mnogim drugim privrednim i vojnim radnim akcijama. Nije bilo nijedne važnije akcije koju su u Dalmaciji poduzimali organi vlasti i pozadinski vojni organi da u njima SKOJ i antifašistička omladina nisu imali jednu od najvažnijih uloga, afirmirajući time zapravo liniju KPJ i Narodnog fronta.

Ta će aktivnost mladih pred konačno oslobođenje Dalmacije još više doći do izražaja, to prije što je i obnavljanje privrede zahtijevalo punu mobilizaciju svog stanovništva i sačuvanih materijalnih potencijala.

Zahvaljujući dobrim dijelom SKOJ-u i omladini kao svom najmasovnijem osloncu, NOO i akcioni odbori širom Dalmacije bili su značajni oslonac Komunističke partije pomoću kojega je ona bila povezana sa širokim narodnim masama i regrutirala najveći dio kadrova u svoju organizaciju.

2. Neophodnost prilagođavanja novim uvjetima rada

Iz sačuvane dokumentacije o djelovanju revolucionarnog omladinskog pokreta u Splitu početkom 1944. godine vidi se da je posebna pažnja posvećivana radu na reorganizaciji SKOJ-a i USAOH-a.

SKOJ je neko vrijeme nakon dolaska Nijemaca u Split trebao uložiti nešto veći napor da obuhvati svu rodoljubivu omladinu i uključiti je u akcije NOP-a. Trebalo je napustiti ponegdje više izražene krute forme organizacije koje su omladinu upućivale na zatvorenost i okrenutost sporednim problemima. Organizacija USAOH-a umnogome je ponavljala propuste SKOJ-a, a rad se njegovih odbora svodio na održavanje sastanaka, dolazak članova na vezu, skupljanje pomoći i sl. Čak i više, članom USAOH-a mogao je biti samo onaj omladinac ili omladinka koji su redovito dolazili na sastanke, tako da je zapravo veliki dio omladine spremne da se uključi u različite aktivnosti NOP-a ostajao neobuhvaćen ili čak prepušten utjecajima kontrarevolucionarnih snaga. Iskustvo pak skojevske i omladinske borbe upućivalo je na podizanje novih kadrova upravo svakodnevnim akcijama u kojima su se splitski omladinci iskazali i u praksi, a ne na sastancima, potvrđivali svoju odanost NOB-u i revoluciji.

Borba za jedinstvo omladine nakon dolaska Nijemaca u Dalmaciju neodgodivo se postavljala u prvi plan. Partija i SKOJ nastojali su spriječiti utjecaj na omladinu svih onih buržoaskih snaga, posebno kruga

oko Mačeka, koje su i dalje zagovarale politiku »čekanja« i povezivale se s okupatorom radi gušenja NOP-a. Ostvarujući direktivu KPJ o neophodnosti političke konfrontacije sa snagama kontrarevolucije, rukovodstva NOP-a u Splitu i drugim mjestima u isto su vrijeme nastojala pridobiti za NOP i oružanu borbu sve one mlade ljude i članove bivših građanskih omladinskih organizacija koji su se izjašnjavali protiv okupatora i bili spremni, ako ne odmah stupiti u oružanu borbu, ipak pomagati NOP i na različite načine pružati otpor neprijatelju. Opća vojnopolitička situacija u svijetu i u nas, kojoj su osnovni biljeg utisnuli vojni uspjesi saveznika i NOVJ, olakšali su SKOJ-u rad na pridobivanju dijela kolebljive omladine, ali je još uvijek pitanje jedinstva i okupljanja svih omladinaca, koji su bili pod utjecajem HSS-a, u mnogo manjoj mjeri ustaša i četnika, bio glavni i osnovni zadatak SKOJ-a i USAOH-a. Novu organizaciju SKOJ-a i USAOH-a trebalo je provesti tako da dotadašnje krute forme rada ne budu kočnica okupljanju kolebljive omladine, već da se na najpogodnije načine omladina angažira na platformi NOP-a.

Polovinom siječnja 1944. godine Oblasni komitet KPH za Dalmaciju donio je odluku da splitska partijska organizacija napusti princip organiziranja i rada na staleškoj osnovi i pređe na princip rada uličnih ćelija i rajonskih komiteta. Taj je zadatak bio obavljen do polovine veljače, kada je u Splitu Mjesni komitet Partije rukovodio s tri rajonska komiteta (Varoš, Lučac i Grad) i 15 ćelija s 68 članova.²⁸ Partijska organizacija djelovala je unutar organizacija NOP-a preko partijskih frakcija u Gradskom NOO-u i akcionim odborima, odnosno radom članova Partije, kandidata i simpatizera u pododborima. Partijska frakcija formirana je i unutar Mjesnog odbora AFŽ-a, SKOJ-a, NO-fronta, partijske tehnike i obavještajne službe.

Treba odmah istaći da je određena kadrovska neekipiranost u samom Mjesnom komitetu KP utjecala i na njegovo slabije djelovanje u skojevskoj organizaciji što je, dakako, imalo svog odraza i na rad cjelokupne omladinske organizacije. U vezi s tim je i kritička ocjena Okružnog komiteta KPH za srednju Dalmaciju početkom 1944. godine da se djelovanje Okružnog komiteta SKOJ-a i Okružnog odbora USAOH-a (koji čak nije imao dovoljan broj članova) slabo osjeća na terenu i da se SKOJ ne iskazuje u dovoljnoj mjeri kao pokretač omladine.²⁹

Reorganizacija SKOJ-a, a zatim i USAOH-a, uslijedila je nakon toga, to više što su škole u Splitu već duže vrijeme bile zatvorene. U drugoj polovini 1944. godine odbori USAOH-a formirani su po ulicama

²⁸ A IHRPH, KP-318/4222, Izvještaj OK KPH za srednju Dalmaciju od 15. II 1944.

²⁹ A. IHRPD, P-KP-5/330, Izvještaj OK KPH za srednju Dalmaciju Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju od 4. I 1944; A IHRPH, KP-318/422, Izvještaj OK KPH za srednju Dalmaciju od 15. II 1944; KP-294/366, Okružni komitet KPH za srednju Dalmaciju Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju od 15. I 1944.

i drugim mjestima gdje se omladina bolje međusobno poznaje i gdje je mogućnost uvlačenja provokatora uklonjena. Samostalnost odbora i veća sloboda u radu i način održavanja kontakata među omladinom trebali su dati bolje rezultate u radu mladih antifašista, a nova organizacija rada konačno je onemogućila velike provale koje su ranije potresale čvrsto povezane USAOH-ove odbore i organizaciju SKOJ-a. Nakon reorganizacije skojevske grupe više nisu bile odvojene, već su djelovale unutar USAOH-a vodeći njegove odbore i antifašističku omladinu u brojne akcije protiv okupatora. Skojevci koji su djelovali u okupiranom gradu tako su postali neposredni pokretači antifašističke borbe mladih, potvrdili su se kao stvama borbena jezgra USAOH-a, a ne neki odvojeni segment koji živi sam za sebe.

Još početkom veljače 1944, prije reorganizacije, u Splitu su djelovala tri glavna odbora USAOH-a: radnički, srednjoškolski i studentski. Njihovi su predstavnici sačinjavali Mjesni odbor koji je imao pet članova (tri omladinke). Sačuvani podaci ukazuju na veliki porast članstva USAOH-a u Splitu koji je početkom prosinca 1943. okupljao 260 omladinaca i omladinki, a u siječnju 1944. čak 527 članova (od toga 336 omladinki). U istom razdoblju najveći porast bilježimo u srednjoškolskom sektoru gdje se broj od 164 organizirana srednjoškolca popeo na 280. Srednjoškolsko rukovodstvo bilo je sastavljeno od četiri člana (dva omladinca i dvije omladinke), odnosno predstavnika Ženske realne gimnazije (150 omladinki), Muške realne gimnazije i Klasične gimnazije (82 omladinca), te Trgovačke akademije (48 omladinaca i omladinki).

Broj studenata okupljenih u USAOH-u također je porastao od 56 na 151, a njihovim radom rukovodio je odbor sastavljen od pet iskusnih starijih članova (jedna studentica i četiri studenta). Odbor je imao četiri pododбора.

Radnički sektor porastao je od 40 na 91 člana USAOH-a. Njegov glavni odbor bio je sastavljen od pet članova (tri radnice i dva radnika) i rukovodio je sa četiri pododбора i manjim grupama. Budući da je ovaj sektor bio najslabiji, MO USAOH-a činio je napore da se ta situacija popravi.³⁰

Unatoč tom rastu pokreta i okupljanju dobrog dijela omladine koja je do tada bila neorganizirana ili prepuštena različitim neprijateljskim utjecajima i strujanjima, još uvijek stanje u omladinskom pokretu i forme njegove organiziranosti nisu odgovarale željenom i realno mogućem stupnju okupljanja mladih antifašista i njihovu uključivanju u akcije NOP-a. Kritički pristup tom problemu, temeljen na sačuvanoj dokumentaciji, dovodi nas do konstatacije da je i u radu omladinskih organizacija bilo određenih propusta koji su se tada ogleдали u nedovoljnoj angažiranosti na okupljanju omladine i traženju putova da se učvrsti veza s onim dijelom omladine koji je tada politički još uvijek bio nedovoljno zainteresiran, pa stoga i podložan neprijatelj-

³⁰ A IHRPH, Fond USAOH-43/609; USAOH-43/623.

skom utjecaju. Pored toga, mlada omladinska rukovodstva bez većeg političkog iskustva, posebno u odborima i pododborima, nisu uvijek uspijevala pokazati dovoljno inicijative u pristupu najširim omladinskim masama i njihovu političkom uzdizanju. Što se tiče pomoći Partije, ona se ogledala u nastojanju da se SKOJ kadrovski ojača stvaranjem jakih komiteta, članovi partijskog i oblasnog skojevskog rukovodstva ukazivali su na pogreške i nedostatke u radu omladinskih organizacija, premda ne bismo mogli sa sigurnošću tvrditi da su njihove intervencije u rješavanju brojnih konkretnih problema SKOJ-a i USAOH-a u Splitu i drugim mjestima dolazile uvijek u pravom trenutku i u najpogodnijoj formi.

Mjesni odbor USAOH-a Splita poduzimao je od početka 1944. godine niz mjera da se osigura sistematski rad među omladinom koji bi je trebao što više vezati uz akcije NOP-a. Omladinsko je rukovodstvo usvojeni program rada nastojalo realizirati ponajprije pojačanim radom 326 omladinaca i omladinki koji su organizirano djelovali i redovito održavali vezu i sastanke. Oni su trebali okupljati svu antifašističku omladinu najprije na političkim parolama NOP-a, a zatim je uvlačiti u manje akcije protiv okupatora, razvijajući tako njezinu svijest i borbenost.

Zanimljivo je napomenuti da su na sastancima odbora USAOH-a i omladinskim zborovima i konferencijama uglavnom bila raspravljana pitanja discipline i konspiracije u radu, razrađivane su odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a, pitanja organizacionog jačanja i učvršćenja omladinske organizacije, način popularizacije NOF-e kao općenarodne organizacije koja ujedinjuje sve napredne i demokratske snage u borbi za nacionalno oslobođenje i dr.³¹

Razmatrajući situaciju u Splitu Početkom 1944. godine, Okružni odbor USAOH-a za srednju Dalmaciju upozorava na to da je omladinska organizacija još uvijek uska i da se njezin rad ne odvija planski. Cjelokupni rad USAOH-a treba, prema uputstvu Okružnog odbora, usmjeriti u duhu pretkongresnih natjecanja koje će dovesti do proširenja omladinskih organizacija, posebno radničkom omladinom. Upozoravajući na određeni broj dezertera koji su pobjegli iz vojske i vratili se u Split, Okružni odbor ističe važnost ne samo njihova povratka već i daljnjeg rada na mobilizaciji omladine za NOV, što je također bio sastavni dio natjecanja.³²

U vezi sa zadacima USAOH-a na terenu skreće pažnju pismo Oblasnog odbora USAOH-a za Dalmaciju od 19. veljače 1944. godine u kojemu se razmatra stanje u omladinskoj organizaciji na području srednje Dalmacije. Omladina je najvećim dijelom organizirana u USAOH-u, a »ostaju još grupice koje su još pod utjecajem HSS-a, četnika i ustaša, kao i oni koji se drže pasivno«. Pred Okružnim odborom, pored pitanja

³¹ AIHRPH, USAOH-43/623.

³² A IHRPH, USAOH-43/649.

održavanja konferencija, tiskanja listova, upućivanja brzojava podrške Drugom kongresu USAOJ-a, suzbijanja nepismenosti i dr., postavljaju se i neki krupni zadaci. To je u prvom redu pomaganje narodne vlasti i zbijanje omladinskih redova oko NOO-a jer je to ujedno »najbolji put aktivizacije i čeličenja omladine«; zatim borba za što potpunije jedinstvo mladih, što je ujedno glavni cilj pretkongresnog natjecanja, nastojeći pri tome da se privuče pasivna omladina i ona koja je bila pod utjecajem HSS-a, a politički potpuno likvidiraju četničke grupice i otvoreni suradnici okupatora. Pored toga, u pismu se ističe važnost populariziranja zaključaka AVNOJ-a među mladima, naglašava važnost održavanja II. kongresa USAOJ-a »kao najvećeg praznika sve antifašističke omladine Jugoslavije« i potiče ulaganje napora da »omladinske mase gledaju na Engleze i Amerikance kao na naše stvarne saveznike i suborce«.33

3. Doprinos omladine daljnjem jačanju NOP-a 1944. godine

Uspjesi jedinica NOV od proljeća 1944. g. znatno su olakšali rad SKOJ-a na pridobivanju dijela još uvijek kolebljive omladine. Rukovodstva skojevske i antifašističke omladine, koja su se uspjela stabilizirati i organizaciono učvrstiti, razvila su živu i raznovrsnu aktivnost mladih. Nije tu riječ samo o diverzijama i sabotажama kojih je bilo godine 1944. nesumnjivo mnogo, posebno manjih akcija u kojima je prednjačila radnička i srednjoškolska omladina, već i o akcijama koje su imale značajan politički i moralni efekt i utjecale su na svijest naroda i omladine da se ujedine u odsudnoj borbi protiv okupatora i njegovih suradnika.

Takva je bila i akcija, da zabilježimo ono što se u Splitu događalo, lijepljenje plakata, parola i slika druga Tita 20. i 21. siječnja u čast godišnjice Lenjinove smrti;³⁴ zatim akcija paljenja kresova i dijeljenja letaka NOO-a u veljači u povodu 26. godišnjice osnivanja Crvene armije;³⁵ rasturanja oko 170 letaka »Upozorenje građanima koji se nalaze u službi okupatora« potpisanoga od vrhovnog komandanta NOVJ maršala Tita;³⁶ mlade su skojevke i omladinke aktivno učestvovala u bacanju letaka u povodu 8. marta i dale značajan doprinos uspjehu natjecanja žena po rajonima, kojom su prilikom mnoge žene naučile pisati i čitati i upoznale se s odlukama AVNOJ-a;³⁷ omladinci su u okviru ideološko-političke aktivnosti proučavali članak Josipa Broza Tita »Nacionalno pitanje u svjetlosti NO borbe« i obrađivali njegov politički referat na II. zasjedanju AVNOJ-a;³⁸ u povodu 6. travnja i dvogodiš-

³³ A IHRPH, USAOH-43/630.

³⁴ A IHRPH, KP-318/4222, Izvještaj OK KPH Split od 15. II 1944.

³⁵ A IHRPH, USAOH-43/636.

³⁶ Isto.

³⁷ A IHRPH, KP-295/527, Izvještaj OK KPH Split od 31. III 1944.

³⁸ Kao u bilj. 21.

njice formiranja NOO-a Split skojevci i omladinci rasturali su letak u kojemu se građanstvo Splita upoznaje s uspjesima NOB-e i poziva na još odlučniji otpor neprijatelju.³⁹

Nesumnjivo je da su i navedeni događaji dali impuls razvoju i intenzitetu NOP-a u Splitu, a svjedoče i o snažnoj podršci napredne omladine Partiji i ilegalnim organima vlasti u okupiranom gradu.

Politička aktivnost SKOJ-a u to je vrijeme nesumnjivo bila uvjetovana i prilagođena konkretnoj situaciji razvoja NOP-a i oružanog ustanka u Dalmaciji. Razumije se da je i angažiranje mladih u borbi protiv neprijatelja ovisilo o njihovom poznavanju unutrašnjih i vojno-političkih događaja, zbog čega je SKOJ i poklanjao tako mnogo pažnje političkom radu s omladinom. U vezi s tim, na temelju sačuvanih izvora i sjećanja suvremenika, možemo zaključiti da je omladina koja je bila politički dobro obavještena, čijoj se političkoj aktivnosti poklanjala veća pažnja, u svojoj svakodnevnoj antifašističkoj borbi pokazivala više angažiranosti i revolucionarnog poleta. I obratno, kod one omladine koja nije bila dovoljno upoznata s politikom i ciljevima NOP-a, pojavljivala su se određena nerazumijevanja i nepovjerenje prema nekim događajima, a kod pojedinaca i ideološka zastranjivanja. Jedan dio izvora upućuje na činjenicu da je i partijska organizacija u Splitu i drugim mjestima također vodila brigu o ideološkoj izgradnji SKOJ-a, računajući na ostvarenje njegove rukovodeće uloge među omladinom i popunu svojih organizacija mladim članovima. Uvjeti razvitka NOP-a početkom 1944. godine od skojevskih i omladinskih organizacija širom Dalmacije zahtijevali su da svoju aktivnost na planu političkog informiranja i obrazovanja svojih članova usmjere na jačanje povjerenja mladih u čvrstoću saveza SSSR, SAD i Velike Britanije, kojima je bila zajednička borba protiv fašizma kao i jedinstvo borbe protiv kontrarevolucionarnih ustaško-domobranskih, četničkih i mačekovskih grupacija.

Brzi priliv mladih boraca u brigade NOV i POJ i omasovljenje organizacija SKOJ-a i USAOH-a pred omladinska su rukovodstva stavljali obavezu da povremeno održavaju savjetovanja za pojedine odrede i brigade, omladinske i skojevske aktiviste, na kojima bi se diskutiralo o načinu i sadržaju rada s novim borcima, metodi prenošenja vojnih iskustava neophodnih za svakodnevne borbe s neprijateljem, učvršćenju drugarstva i uzajamnog povjerenja i dr. Na savjetovanjima su se također mladi borci i skojevci upoznavali s aktualnom vojno-političkom situacijom, radilo se na njihovu političkom i teoretskom obrazovanju.

Takvo jedno značajno savjetovanje, koje je organizirao Oblasni komitet SKOJ-a za Dalmaciju, održano je 26. ožujka 1944. na Visu.⁴⁰ Pored predstavnika okružnih komiteta SKOJ-a i nekih vojnih jedinica

³⁹ D. Gizdić, *nav. dj.*, str. 232.

⁴⁰ Na sastanku Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju od 25. III. 1944. zaključeno je da se održi savjetovanje SKOJ-a za Dalmaciju. Pored referentata Raosa i Bulata, dogovoreno je da učesnike savjetovanja pozdravi Vicko Krstulović i govori im o značenju odluka II. zasjedanja AVNOJ-a (A IHRPH, KP-295/510).

(mnoge nisu bile u mogućnosti poslati svoje delegate), savjetovanju su prisustvovali Vicko Krstulović, Svetislav Stefanović Čečo i Neda Marović. Taj skup je imao radni karakter i na njemu je o političkoj situaciji i zadacima SKOJ-a govorio Ante Raos, o organizacionom stanju i problemima skojevske organizacije Žiki Bulat, a A. Lozica o zadacima koji stoje pred omladinom u vezi s predstojećim Drugim kongresom USAOJ-a.⁴¹

* * *

Gotovo svi sačuvani podaci govore o tome da je godina 1944. u radu partijske i skojevske organizacije bila u znaku priprema i odlaska velikog broja omladinaca u NOV. Zbog odlaska većeg broja članova SKOJ-a i USAOH-a u partizanske jedinice, kao što smo vidjeli, trebalo je u mnogo čemu započeti ispočetka i postepeno učvršćivati skojevsku i omladinsku organizaciju u gradu. Nijemci i ustaše, potpomognuti drugim kontrarevolucionarnim grupicama, nisu odustajali u namjeri da unište oslobodilački pokret u Dalmaciji. Neprijatelj je stalno dovlačio nove snage, ali je unatoč njegovu teroru iz samog Splita od 6. ožujka do 6. travnja oko 125 novih boraca stupilo u NOV. Skojevska je organizacija splitskog okruga u travnju 1944. neznatno porasla u odnosu na stanje u veljači iste godine. Imala je ukupno 131 aktiv sa 1418 članova, dok je cjelokupna skojevska organizacija u Dalmaciji (bez vojnih jedinica, dubrovačkog i zadarskog okruga) dobila ukupno 351 novog člana. Organizacija USAOH-a s pionirskom organizacijom na području OK Split obuhvaćala je 11.100 omladinaca i omladinki. Kažimo da je došlo i do određenih promjena u sastavu Okružnog komiteta SKOJ-a koji su sada sačinjavali: Tasja Kuzmanić (sekretar), Vito Čerina, Pero Ercegović, Mirko Sansović, Luka Krce i Josip Stanić.⁴²

U ožujku 1944. Nijemci i ustaše provodili su u Splitu mobilizaciju svih muškaraca od 18 do 60 godina radi obavljanja nazličitih poslova. Mobilizacija nije uspjela, ali su neprijatelji ipak na silu odvlačili pojedince u svoje vojne jedinice ili na prisilni rad oko utvrđivanja obale.

Pokušaj prisilne neprijateljske mobilizacije kao i brojne primjere ubijanja i pljačkanja stanovništva Dalmacije, interniranje i protjerivanje nedužnog naroda, treba promatrati u čvrstoj vezi s položajem njemačkih vojnih snaga u Evropi, a posebno u Dalmaciji. Neuspjesi u borbama sa saveznicima, posebno na Istočnom frontu, i naročito osjetljiv položaj u Dalmaciji uvjetovan snažnim jačanjem NOP-a, prisutnošću jedinica NOVJ, mogućnosti invazije savezničkih snaga i njihova sistematskog bombardiranja neprijateljskih vojnih objekata, unijeli su pa-

⁴¹ D. Gizdić, nav. dj., str. 217—218.

⁴² A IHRPD, F-KP-5/417, Izvještaj Okružnog komiteta KPH Split od 27. V 1944; usp. Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a Pokrajinskom komitetu SKOJ-a za Hrvatsku od 7. IV 1944. i Pregled organizacionog stanja pokreta OK KPH Split od 22. IV 1944 (D. Gizdić, nav. dj., str. 229—231, 265).

niku i bijes u njemačko-ustaške snage, koje se bezglavo osvećuju rodoljubivom stanovništvu.

Rukovodstvo dalmatinske partijske organizacije pažljivo je pratilo razvoj događaja i brzo reagiralo. U pismu svim okružnim komitetima od 29. ožujka Oblasni komitet KPH za Dalmaciju upozorava na teror okupatora i njegovih slugu ustaša i četnika i traži od partijskih organizacija i organizacija NOP-a da zaštite narod od pljačke i uništavanja. Postavljajući pitanje mobilizacije za NOVJ na prvo mjesto, Oblasni komitet Partije kao apel izbacuje sljedeću parolu: »Tko svojim radom može i najmanje koristiti neprijatelju, ne smije mu pasti u ruke, i dužnost mu je, i jedini spas, da stupi u redove NOV koja čisti zemlju od neprijatelja i nosi mir, slobodu i bolju budućnost njemu, njegovoj porodici i čitavom narodu«. ⁴³

Nešto kasnije, 10. IV 1944, Oblasni komitet Partije tražio je od okružnih partijskih rukovodstava da mobiliziraju sve partijsko članstvo na provođenju u život dviju okružnica Oblasnog NOO-a, u kojima se govori o potrebi daljnje popularizacije odluka II. zasjedanja AVNOJ-a, prilagođavanju načina i programa rada organa nove narodne vlasti tim historijskim odlukama, kao i sjetveno-gospodarskim zadacima. U pismu Oblasnog komiteta ističe se da, pored čišćenja zemlje od okupatora i kvisinga, treba odmah osigurati takvu državnu zajednicu koja će odgovarati težnjama naroda. Pored toga, pred sve članove Partije postavlja se zadatak pružanja svestrane podrške i pomoći u radu NOO-a. ⁴⁴

Antifašistička omladina Dalmacije bila je upoznata s tim partijskim stavovima i činila je napore da se što više uključi u akcije oslobodilačkog pokreta. Pored zadataka na reorganizaciji skojevske organizacije i uspješnoj mobilizaciji za NOV, značajnu pažnju omladina je poklanjala radu NO-fonda. Dok je tako u siječnju 1944. omladinska organizacija u Splitu skupila oko 44.500 kuna, taj se iznos u veljači popeo na 69.547 kuna. Najviše novca i tog mjeseca prikupio je studentski odbor (31.900), ali su bolje rezultate pokazali i srednjoškolci (29.562) i radnički odbor (8.085). Pored toga, skupljeno je oko 120 kilograma namne hrane i oko 123 komada građevnog i kovačkog alata (na prvom mjestu je bio radnički odbor). ⁴⁵ U gradu, u kojemu već preko mjesec dana narod nije uopće dobio hranu i gdje su cijene šverera toliko porasle da se vrlo niskim zaradama nisu mogle podmiriti ni najosnovnije potrebe, ova pomoć omladinaca naraslom NO-fondu (u ožujku Fond je ukupno skupio čak oko 4,5 milijuna kuna) bila je dragocjena. Treba istaći da je Socijalni odjel Gradskog NO odbora u ožujku prikupljene novce podijelio između 1482 siromašnije obitelji partizanskih boraca i žrtava fašističkog terora, koje su brojale 3785 članova. Također je među

⁴³ D. G i z d i ć, nav. dj., str. 221—222.

⁴⁴ Isto, str. 237 i 250.

⁴⁵ A IHRPH, USAOH-43/636.

O tom uspjehu mladih antifašista Splita pisala je *Omladinska iskra*, februar-mart. 1944, br. 6.

132 obitelji podijeljeno 370 kg raznih namirnica.⁴⁶ Prikupljena sredstva narednih su mjeseci još više porasla (u svibnju npr. preko 5 milijuna, a u srpnju čak iznad 10 milijuna kuna), tako da je i broj obitelji koje su dobile pomoć bio znatno veći (u srpnju npr. preko 1700).⁴⁷

Situacija u Splitu je bila utoliko teža što su se tamo okupili brojni protjerani slanovnici sa Šolte, Drvenika i iz Stobreča koji »prose kruha i po čitave sate čekaju pred 'Pučkom kuhinjom', da tamo dobiju ponižavajuću porciju neke gadne vodurine (...).«⁴⁸ Splitski skojevci i omladinci također su svojim priložima pomagali postradalo stanovništvo sinjskog i omiškog kotara nakon strahovitog pokolja koji su 26. ožujka izvršili Nijemci uz pomoć ustaša, četnika i domobrana.⁴⁹

* * *

Jedna od najvažnijih borbenih akcija koju je skojevska organizacija izvela u prvoj polovini 1944. godine bilo je likvidiranje poznatog policijskog agenta Jerolima Košte. Kada se on nakon dolaska Nijemaca s ustašama vratio u Split, komunisti i skojevci, koji su ostali u gradu radi nastavka svog ilegalnog revolucionarnog rada, znali su da je prisutnost opasnog predratnog agenta, poznatoga po njegovoj borbi protiv komunističke i naprednih rodoljuba, za njih pogibeljna. Zbog toga je donesena odluka da se što prije likvidira. Skojevac student Slavko Rajčić iz pištolja je 6. travnja ubio zatečenog Koštu pred njegovom kućom, dajući tako najljepši prilog omladine Splita obilježavanju trogodišnjice fašističkog napada na Jugoslaviju i druge godišnjice osnivanja Gradskog NOO-a.⁵⁰

Istog je dana uvečer jedna skojevka, inače zaposlena od ustaša kao spikerica, preko zvučnika što su ga ustaše bile postavile na Narodnom trgu, iz izvještaja o njemačkim zločinima u Sinjskoj krajini pročitala samo informacije koje su bile cenzurirane i samoinicijativno govorila u prilog NOB-a. Ogorčene ustaše odmah su otpočele lov za spikericom, koja je pobjegla i kasnije otišla u partizane.⁵¹

O tome kako je srednjoškolska omladina u Splitu reagirala na ustaški »promičbeni materijal« koji se dijelio po školama, najbolje pokazuje primjer učenica V. razreda Ženske realne gimnazije koje su »uzele sliku Poglavnika, pribile na tablu, a zatim je ispljuvale, te poderale«. Policijskim istraživanjem potkraj ožujka 1944. ustanovljeno je da su to bile učenice koje su ranije pripadale GIL-u, ali su njihova imena ostala nepoznata zbog solidarnosti ostalih učenica.⁵²

⁴⁶ A IHRPD, kut. 27, reg. br. 363.

⁴⁷ A IHRPD, kut. 27.

⁴⁸ *Glas Splita*, br. 9, 17. V. 1944.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ D. G i z d i ć, nav. dj., str. 231—232.

⁵¹ Isto, str. 236—237.

⁵² A IHRPD, UNS, 37-1/121.

Omladina Splita, zajedno s građanstvom, spremno se odazvala pozivu NOP-a da bojkotira godišnjicu formiranja tzv. Nezavisne Države Hrvatske — 10. travnja. Bijes ustaša bio je velik jer je Split toga dana »pružao sliku izumrlog grada«. ⁵³

Omladina Dalmacije svečano je obilježila 1. maja. A Lozica, član oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju, u prigodnom članku u *Omladinskoj iskri* pisao je: »Zasjala je Dalmacija uoči 1. maja velikim vatrama, plamenom ljubavi za narod, plamenom želje za slobodom koja je pred nama. To omladina slavi 1. maj. Omladinci u vojnim jedinicama tukli su nemilo po neprijatelju (...) U danima održavanja II kongresa omladina Dalmacije nastavlja svoje takmičenje svjesna toga da je 1. maj ove godine bio smotra svih antifašističkih snaga svijeta, koja će uskoro zajedničkim akcijama donijeti slom Hitlerovoj Njemačkoj. Omladina se takmiči da bi što prije otjerala okupatora iz zemlje i proslavila idući 1. maj u znaku svestranog udarničkog rada na obnovi svoje oslobođene domovine«. ⁵⁴

Posebni uspjeh omladinske i partijske organizacije predstavljalo je obilježavanje 1. maja u Splitu. Omladinci su toga dana rasturali letak Gradskog NOO-a u kojemu se iznose uspjesi koji su postignuti u tadašnjoj borbi protiv okupatora i njegovih slugu, te ujedno poziva stanovništvo na još odlučniju borbu do konačnog oslobođenja zemlje. ⁵⁵ Po gradskim ulicama bilo je bačeno oko 40.000 crvenih petokraka zvijezda od papira, ispisane su prvomajske parole, a na mnogim mjestima u Splitu i njegovoj okolici izvješene su crvene zastave. ⁵⁶ Ustaše su toga dana dovele u Kazalište učenike splitskih škola i na prigodnoj »proslavi« govornice o »uspjesima« Hitlera i Pavelića. Tada su đaci u znak protesta izazvali pravi lom, demolirali lože, uništavali stolice, zastor, dok su se ustaški redari u panici razbježali. Bio je to još jedan dokaz velike hrabrosti i odlučnosti splitske omladine da se bori protiv okupatora i domaćih izdajnika za ostvarenje oslobodilačke i revolucionarne platforme KPJ. ⁵⁷

* * *

Na temelju analize sačuvane građe može se zaključiti da je revolucionarni omladinski pokret u Dalmaciji od polovine travnja 1944. godine zabilježio polet u svom radu i veće uspjehe na stvaranju borbenog je-

⁵³ *Kronologija Splita 1941—1945*, Split, 1979, str. 308.

⁵⁴ *Omladinska iskra*, br. 8, 1. V. 1944.

⁵⁵ A IHRPD, kut. 45.

⁵⁶ Zanimljivo je da su skojevci više dana u tadašnjem skrovištu MK SKOJ-a u Gundulićevoj ulici radili na izradi zvijezdica. Na tamnocrvenom papiru utiskivana je pečatom napravljenim od krumpira petokraka zvijezdica sa srpom i čekićem. Omladinci su te zvijezdice raznosili u papirnatim vrećicama i prosipali ih u svim dijelovima grada. Prvoga maja kiša je u Splitu natopila te crvene zvijezdice koje su se čvrsto zalijepile za pločnik ili u crvenim rijekama krenule ulicama na radost rodoljubivih građana.

⁵⁷ *Slobodna Dalmacija*, br. 50, 6. VI. 1944.

činstva omladine, izlazeći tako iz razdoblja u kojemu su neprijateljske i kontrarevolucionarne snage pojačanom antikomunističkom propagandom i nesmiljenim terorom u određenoj mjeri usporavale tempo aktivnosti omladinskih organizacija onemogućavajući ih u brzem pronalaženju najadekvatnijih putova povezivanja sa širokim omladinskim masama. Nakon završetka Drugog kongresa USAOJ-a (2—4. svibnja 1944)⁵⁸ i brojnih skojevskih savjetovanja, rukovodstvo skojevskih i omladinskih organizacija u Dalmaciji usmjerilo je svoje akcije na sistematsko podizanje i jačanje omladinskih organizacija upućujući ih na one složene zadatke koji stoje pred našim narodima na putu izgradnje nove države. Snažni impuls mobilizaciji omladine za NOV i njezinu širem okupljanju i uključivanju u rad NOO-a na rješavanju složenih privrednih, političkih, kulturno-prosvjetnih, socijalnih i drugih zadataka dala je nesumnjivo Druga konferencija USAOH-a za Dalmaciju, održana na Hvaru 16. i 17. listopada 1944. godine. Sumirajući doprinos omladine Dalmacije NOB-i i revoluciji, Konferencija je naglasila da je od početka rata na ovom području mobilizirano preko 35.000 omladinaca i omladinki, nekoliko tisuća je palo u borbi za slobodu, a 11.147 je prošlo kroz zatvore i logore.⁵⁹

Analiza dostignutog stupnja organiziranosti skojevske i omladinske organizacije pokazuje da je došlo do proširenja tih organizacija uoči i neposredno poslije oslobođenja Dalmacije i završetka rata. U listopadu je u Dalmaciji bilo oko 11.000 članova SKOJ-a (bez vojske i mornarice) i oko 35.000 članova USAOH-a, a već u studenome broj je skojevaca porastao za 1.000, a članova USAOH-a za 5.000 novih članova. Prema sačuvanim podacima u Dalmaciji je pred kraj rata bilo oko 15.000 skojevaca, od čega 6.000 u vojsci, Mornarici, Narodnoj obrani i zbjegu.⁶⁰

Pod rukovodstvom Komunističke partije napredna omladina Dalmacije u četverogodišnjem oslobodilačkom ratu i revoluciji iskazala se kao najborbeniji dio stanovništva i glavni oslonac nove revolucionarne vlasti. Sve vrijeme rata Split i Dalmacija su bili nepresušno izvorište novih mladih boraca i kontinuiranog materijalnog snabdijevanja jedinica narodnooslobodilačke vojske, obitelji partizanskih boraca i žrtava fašističkog terora. Osnovno borbena i političko jezgro u okupiranom gradu, usprkos masovnom stupanju u NOV i POJ, činili su napredni omladinci i omladinke predvođeni SKJ-em.

⁵⁸ Kongresu je prisustvovalo 816 delegata (od toga 388 iz vojske) iz svih krajeva naše zemlje (osim Makedonije), među kojima je bilo i blizu 100 delegata iz Dalmacije. U bogatoj diskusiji na Kongresu iz Dalmacije su učestvovali Smiljko Vela iz Podgore, komesar jednog naoružanog broda, i Ante Raos, sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju (*DIOPJ*, t. I, I. i II. kongres USAOJ-a, str. 165—166).

⁵⁹ A IHRFH, USAOH-42/577-a.

⁶⁰ D. Gizdić, nav. dj., str. 724, 747 i 818.

Tonći Šitin: REVOLUTIONARY YOUTH MOVEMENT IN SPLIT IN 1944.

S u m m a r y

The end of 1943 and the beginning of 1944 undoubtedly marked the beginning of an important phase in the development of the Liberation War and the revolution in Dalmatia. After the retreat of the members of the Party and the communist leadership before the powerful German forces, the question of the movement and the unification of the organizations of the National Liberation Movement came again into the first plan. In the complex political situation, The League of Young Communists managed to overcome many obstacles and to gather a great number of young people in Dalmatia and to form a political platform. Favorable conditions for the activities of the League of Young Communists and the organization of the USAOH influenced the growth and organizational consolidation of the Youth Revolutionary Movement in the Spring of 1944. Special success was achieved in unmasking and suppressing the contrarevolutionary activities of a small number of Chetniks and the reactionary members of the Croatian Peasant Party. Youth from Dalmatia took part in numerous tasks in the Liberation Movement such as: food supplies for the army and other inhabitants, different activities in the background, activities in the National Liberation Committee, they took part as members of national council, etc. The activities of the League of Young Communists and of the USAOH were reorganized in order to gather and unify all young antifascists. A great number of young people joined the National Liberation Army of Yugoslavia.

The author especially analyzes the events in Split in 1944. on the basis of the archives sources. He stresses a series of specific events in the development of the Leagues of Young Communists and the youth organization, supporting his thesis with a number of data and descriptions of the most important actions.